

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Харківський національний університет внутрішніх справ

Факультет №6

Кафедра економіки та фінансів

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Методика наукової діяльності»
обов'язкових компонент
освітньої програми другого (магістерського) рівня вищої освіти
072 Фінанси, банківська справа та страхування (Фінансова безпека та
фінансові розслідування)

за темою № 6 – Система підготовки наукових кадрів

Харків 2018

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 20 вересня № 9

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 19 вересня № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 20 вересня № 8

Розглянуто на засіданні кафедри економіки та фінансів факультету № 6
ХНУВС, протокол від 10 вересня № 14

Розробники: професор кафедри економіки та фінансів, д.е.н.,
професор Ковальов Є.В.

Рецензенти:

1. Завідувач кафедри організації виробництва та управління персоналом Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», д.е.н., професор Перерва П.Г.
2. Завідувач кафедри соціально-економічних дисциплін факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ, к.е.н., доцент Ткаченко С.О.

Тема 6. Система підготовки наукових кадрів.

1. Система підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів.
2. Початковий рівень вищої освіти (молодший бакалавр).
3. Перший рівень вищої освіти (бакалавр).
4. Другий рівень вищої освіти (магістр).
5. Третій (освітньо - науковий) рівень вищої освіти (доктор філософії).
6. Науковий рівень вищої освіти (доктор наук).

Рекомендована література

Основна

1. Про наукову і науково-технічну діяльність: закон України від 1 грудня 1998 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. - № 23.
2. Про вищу освіту: закон України від 1 липня 2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2014. - № 37 – 38.
3. Романчиков В.І. Основи наукових досліджень: навч. посібник / В.І.Романчиков. – К., 2016. – 255 с.
4. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посібник / За ред.. А.Є.Конварського. – К.: Центр учбової літератури, 2016. – 352 с.
5. Шейко В.М. Організація та методика науково – дослідної діяльності: підручник / В.М.Шейко, Н.М.Кушнарєнко. – К.: Знання, 2008. – 310 с.
6. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посібник / О.В.Крушельницька. – К.: Кондор, 2006. – 206 с.
7. Науково-дослідницька діяльність студентів, курсантів, слухачів, аспірантів, ад'юнктів та докторантів: довідник молодого вченого / за заг. ред. О.М.Головка. – Харків: ХНУВС: Тім Пабліш Груп, 2016. – 363 с.
8. Данильян О.Г. організація та методологія наукових досліджень: навч. посіб. / О.Г.Данильян, О.П.Дзьобань. – Харків: Право, 2017. – 446 с.
9. Стеченко Д.М. Методологія наукових досліджень: підручник / Д.М.Стеченко, О.С.Чмир. – К.: Знання, 2007. – 317 с.
10. Краус Н.М. Методологія та організація наукових досліджень: навчально-методичний посібник / Н.М.Краус . – Полтава: Оріяна, 2012. – 183 с.

Допоміжна

11. Воротіна Л.І. Кандидатська дисертація: методика написання і захисту: посіб. Для аспірантів і здобувачів наук. ступеня / Л.І.Воротіна, В.Є.Воротін, С.О.Гуткевич; - К.: Знання, 2006. – 136 с.
12. Пилипчук М.І. Основи наукових досліджень: підручник / М.І.Пилипчук, А.С.Григор'єв, В.В.Шостак. - - К.: Знання, 2007. – 270 с.
13. Тюрина В.А. Основы методологии и методики научного исследования: учебн. Пособие / В.А.Тюрина. – К.: Междунар. Финн. Агенство, 1998. – 44 с.

14. Шишка Р.Б. Організація наукових досліджень та підготовки магістерських і дисертаційних робіт: навч. посібник / Р.Б.Шишка. – Х.: Еспада, 2007. – 362 с.

15. Цехмістрова Г.С. Методологія наукових досліджень: навч. посібник / Г.С.Цехмістрова. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2008. – 280 с.

Система підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів.

Важливою умовою розвитку науки є вдосконалення системи підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів. В Україні створена і успішно функціонує система підготовки таких кадрів. Ця робота ведеться академіями, вищими навчальними закладами, науково-дослідними інститутами та на виробництві.

У кожному конкретному випадку є специфічні особливості підготовки, але в цілому принципи підготовки кадрів для різних сфер їх діяльності мають загальні риси.

Практикується «взаємозамінність» кадрів: у ВНЗ запрошуються науковці із науково-дослідних інститутів, із виробництва і навпаки. Нині в Україні підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації здійснюється з 25-ти галузей науки за науковими спеціальностями — понад 600.

Основною і добре зарекомендованою формою підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні є аспірантура. У 1991 році Постановою Кабінету Міністрів України було створено Вищу атестаційну комісію України (ВАК України), в складі якої затверджено Голову ради та Президію ВАК України, які проводять атестацію наукових кадрів. Підготовку та атестацію науково-педагогічних кадрів здійснює Атестаційна комісія Міністерства освіти і науки України, у складі якої функціонує Управління керівних і науково-педагогічних кадрів.

Аспірантура створюється при ВНЗ, науково-дослідних інститутах, які мають відповідний кадровий склад і необхідну наукову і матеріальну базу. В аспірантуру із громадян України відбирають найбільш здібних і підготовлених студентів, які мають вищу освіту і кваліфікацію спеціаліста або магістра. Громадяни інших держав приймаються в аспірантуру на основі договорів, які укладаються з вищим навчальним закладом або НДІ, а також на основі міждержавних і міжурядових угод.

До аспірантури приймаються особи на конкурсній основі: на стаціонарне навчання — терміном не більше трьох років, на заочне — терміном чотири роки.

Особи, які вступають до аспірантури, складають вступні іспити зі спеціальності, філософії та однієї з іноземних мов в обсязі навчальної програми ВНЗ.

Підготовка аспірантів ведеться за індивідуальним планом, затвердженим Вченою Радою ВНЗ або НДІ на весь період навчання. За цей час аспірант зобов'язаний:

- здати кандидатські іспити зі спеціальності, іноземної мови та філософії;
- виконати індивідуальний план, за результатами науково-дослідної роботи написати не менше трьох статей і віддрукувати їх у журналах, що входять до переліку видань ВАК України;
- оволодіти технікою та методикою проведення наукових досліджень.

Закінчується навчання в аспірантурі захистом дисертації на спеціалізованій Вченій Раді на здобуття вченого ступеня кандидата наук.

Дисертація на здобуття вченого ступеня — це кваліфікована наукова робота, виконана особисто аспірантом, пошукувачем у вигляді спеціально підготовленого рукопису або опублікованої наукової монографії, в якій містяться науково обґрунтовані теоретичні або експериментальні результати, наукові положення, що пропонує автор для публічного захисту.

Поряд із традиційною формою підготовки наукових та педагогічних кадрів через аспірантуру застосовується підготовка поза аспірантурою і докторантурою, самостійно як здобувачі.

Здобувачі прикріплюються до ВНЗ або НДІ для складання іспитів, перелік кандидатських екзаменів, їх програми відповідно до спеціальності визначає Міністерство освіти і науки України і разом з ВАК України здійснює контроль за їх організацією і проведенням.

Організація, до якої прикріплений пошукувач, проводить попередню експертизу дисертації, робить висновок про її наукову і практичну цінність.

Підготовка кадрів вищої кваліфікації — докторів наук здійснюється в докторантурі. Докторантура як вищий ступінь системи освіти, створюється при вищих навчальних закладах, наукових установах і організаціях, що мають необхідну наукову і матеріальну базу. Нині докторантура діє в 70-ти вищих закладах освіти України.

У докторантуру направляються кандидати наук, які мають наукові досягнення з обраної галузі науки, вони навчаються протягом трьох років і готують до захисту на спеціалізованій раді дисертаційну роботу на здобуття вченого ступеня доктора наук.

Докторська дисертація — це робота, в якій сформульовані і обґрунтовані наукові положення, що характеризують нові напрямки у відповідній галузі науки, або зроблено теоретичні узагальнення і вирішені значні наукові проблеми, що мають важливе народногосподарське або соціальне значення

Початковий рівень вищої освіти (молодший бакалавр).

Молодший бакалавр — це освітньо-професійний ступінь, що здобувається на початковому рівні (короткому циклі) вищої освіти і присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 120—150 кредитів ЄКТС. Обсяг освітньо-професійної програми

для здобуття ступеня молодшого бакалавра на основі ступеня молодшого спеціаліста визначається закладом освіти. Особа має право здобувати ступінь молодшого бакалавра за умови наявності в неї повної загальної середньої освіти.

Початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти відповідає шостому рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою загальнокультурної та професійно орієнтованої підготовки, спеціальних умінь і знань, а також певного досвіду їх практичного застосування з метою виконання типових завдань, що передбачені для первинних посад у відповідній галузі професійної діяльності. Здобуття вищої освіти в Україні на її початковому рівні передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої або наукової програми, що є підставою для присудження освітньо-професійного ступеня молодший бакалавр. Згідно умов прийому до вишів в Україні у **2018 році прийом вступників** для здобуття вищої освіти ступеня **молодшого бакалавра ще не проводився** (п.5, Розділ 1 «Загальні положення»). **Вперше набір на молодшого бакалавра передбачається у 2019 році.** Він відбуватиметься на основі двох сертифікатів ЗНО і здійснюватиметься лише на небюджетні конкурсні пропозиції.

Право на підготовку фахівців освітньо-професійного ступеня молодший бакалавр мають коледжі — самостійні заклади вищої освіти або структурні підрозділи університетів, академій чи інститутів, що провадять освітню діяльність, проводять прикладні наукові дослідження та/або творчу мистецьку діяльність. Коледжі також мають право відповідно до ліцензії (ліцензій) забезпечувати здобуття профільної середньої, професійної (професійно-технічної) та/або фахової передвищої освіти. Статус коледжу отримує заклад освіти (структурний підрозділ закладу освіти), в якому ліцензований обсяг підготовки здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра та/або молодшого бакалавра становить не менше 30 відсотків загального ліцензованого обсягу.

Атестація — це встановлення відповідності засвоєних здобувачами вищої освіти рівня та обсягу знань, умінь, інших компетентностей вимогам стандартів вищої освіти. Атестація здійснюється відкрито і гласно. Здобувачі вищої освіти та інші особи, присутні на атестації мають право вільно здійснювати аудіо- та/або відеофіксацію процесу атестації. Атестація осіб, які здобувають ступінь молодшого бакалавра здійснюється екзаменаційною комісією, до складу якої можуть включатися представники роботодавців та їх об'єднань, відповідно до положення про екзаменаційну комісію, затвердженого вченою радою закладу вищої освіти (наукової установи).

Перший рівень вищої освіти (бакалавр).

Бакалавр — це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180—240 кредитів ЄКТС (Європейської системи трансферу оцінок). Обсяг освітньо-професійної програми для здобуття ступеня

бакалавра на основі ступеня молодшого бакалавра або молодшого спеціаліста визначається закладом вищої освіти.

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти відповідає сьомому рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою теоретичних знань та практичних умінь і навичок, достатніх для успішного виконання професійних обов'язків за обраною спеціальністю.

Підготовка до освітнього ступеня бакалавр

Особа має право здобувати ступінь бакалавра за умови наявності в неї повної загальної середньої освіти.

Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра реалізується закладами вищої освіти II—IV рівнів акредитації.

Термін навчання

- Нормативний термін навчання визначається програмою, але не може перевищувати чотирьох—п'яти років.
- Нормативний термін навчання осіб, що мають освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста за відповідною до напрямку підготовки спеціальністю, зменшується на один — два роки.

Документи про здобуття освіти

Особи, які успішно пройшли державну атестацію, отримують документи встановленого зразка про здобуття вищої освіти за відповідним напрямом підготовки та кваліфікації бакалавра.

Особи, які в період навчання за освітньо-професійною програмою підготовки бакалавра у закладах вищої освіти другого — четвертого рівнів акредитації припинили подальше навчання, мають право за індивідуальною програмою здобути освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста за однією із спеціальностей, відповідних напрямку підготовки бакалавра, у тому самому або іншому акредитованому закладі вищої освіти.

Бакалавр — академічний ступінь, що присуджується особам, які засвоїли відповідні освітні програми вищої освіти. Особи, які завершили навчання за професійною програмою навчання вищої освіти з присудженням академічного ступеня «бакалавр», можуть займати посади, для яких кваліфікаційними вимогами передбачено наявність вищої освіти.

Зміст професійних навчальних програм вищої освіти передбачає вивчення циклу загальноосвітніх дисциплін, циклу базових дисциплін, циклу профільюючих дисциплін, а також проходження професійної практики за відповідними спеціальностями. Кожен цикл дисциплін складається з дисциплін обов'язкового компонента і компонента за вибором. Дисципліни з компонента за вибором учня в кожному циклі повинні змістовно доповнювати дисципліни обов'язкового компонента. Університети мають право на конкурсній основі розробляти і впроваджувати інноваційні освітні програми, що містять нові якісно вдосконалені технології, методи та форми навчання.

Термін освоєння професійних навчальних програм вищої освіти визначається державним загальнообов'язковим стандартом вищої освіти і повинен становити не менше 4 років.

Другий рівень вищої освіти (магістр).

— освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти внаслідок успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми.

Ступінь магістра здобувається за освітньо-професійною або за освітньо-науковою програмою. Обсяг освітньо-професійної програми підготовки магістра становить 90–120 кредитів ЄКТС, обсяг освітньо-наукової програми — 120 кредитів ЄКТС. Освітньо-наукова програма магістра обов'язково включає дослідницьку (наукову) компоненту обсягом не менше 30 відсотків.

Особа має право здобувати ступінь магістра за умови наявності в неї ступеня бакалавра або спеціаліста.

Ступінь магістра медичного, фармацевтичного або ветеринарного спрямування здобувається на основі повної загальної середньої освіти і присуджується закладом вищої освіти внаслідок успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми, обсяг якої становить 300-360 кредитів ЄКТС.

Здобуття ступеня магістра може також здійснюватися на базі відповідної освітньо-професійної програми підготовки спеціаліста (нормативний термін навчання визначається індивідуальною програмою з урахуванням академічної різниці між освітньо-професійною програмою спеціаліста та магістра, але не може перевищувати одного року).

Зазначена освітньо-професійна програма підготовки магістра включає поглиблену фундаментальну, гуманітарну, соціально-економічну, психолого-педагогічну, спеціальну та науково-практичну підготовку. Заклад вищої освіти реалізує освітньо-професійні програми підготовки магістрів за спеціальностями IV рівня акредитації.

За «Законом України про вищу освіту» передбачається підготовка магістрів за двома програмами:

- освітньо-професійною (90-120 кредитів ЄКТС);
- освітньо-науковою (120 кредитів ЄКТС). Освітньо-наукова програма магістра обов'язково включає дослідницьку (наукову) компоненту обсягом не менше 30 відсотків.

Освітньо-професійна програма підготовки магістра медичного та ветеринарно-медичного спрямування може забезпечувати здобуття кваліфікації магістра на базі освітньо-професійної програми післядипломної підготовки (клінічної ординатури, інтернатури тощо). Нормативний термін навчання визначається відповідним міністерством за погодженням з Міносвіти.

Освітньо-професійна програма підготовки магістра юридичного спрямування в разі цільової підготовки за замовленням правоохоронних органів може забезпечувати здобуття кваліфікації магістра на базі повної загальної середньої освіти.

Особі, яка успішно виконала освітню програму підготовки магістра та пройшла атестацію, заклад вищої освіти на підставі рішення екзаменаційної

комісії присуджує ступінь магістра, присвоює відповідну кваліфікацію та видає документ про вищу освіту — диплом магістра.

Третій (освітньо - науковий) рівень вищої освіти (доктор філософії).

Доктор філософії — науковий ступінь у більшості країн світу, зокрема в Україні, який запровадили з липня 2016 року замість наукового ступеня кандидат наук, присудження якого триватиме до 31 грудня 2019 року (після проведення захисту кандидатських дисертацій особами, які вступили в аспірантуру 2015 року).

Згідно із Законом України «Про вищу освіту», в Україні вводиться науковий ступінь доктора філософії.

Доктор філософії — це освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Ступінь доктора філософії присуджується спеціалізованою вченою радою закладу вищої освіти або наукової установи в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

Особа має право здобувати ступінь доктора філософії під час навчання в аспірантурі (ад'юнктурі). Особи, які професійно здійснюють наукову, науково-технічну або науково-педагогічну діяльність за основним місцем роботи, мають право здобувати ступінь доктора філософії поза аспірантурою, зокрема під час перебування у творчій відпустці, за умови успішного виконання відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

Нормативний строк підготовки доктора філософії в аспірантурі (ад'юнктурі) становить чотири роки. Обсяг освітньої складової освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії становить 30—60 кредитів ЄКТС.

Наукові установи можуть здійснювати підготовку докторів філософії за власною освітньо-науковою програмою згідно з отриманою ліцензією на відповідну освітню діяльність. Наукові установи можуть також здійснювати підготовку докторів філософії за освітньо-науковою програмою, узгодженою із закладом вищої освіти. У такому разі наукова складова такої програми здійснюється у науковій установі, а освітня складова — у закладі вищої освіти.

У дипломі доктора філософії зазначаються назва закладу вищої освіти (наукової установи), у якому здійснювалася підготовка, назва закладу вищої освіти (наукової установи), у спеціалізованій вченій раді якого (якої) захищено наукові досягнення, а також назва кваліфікації, що складається з інформації про здобутий особою науковий ступінь, галузь знань та/або спеціальність.

У назві кваліфікації зазначаються ступінь доктора філософії та галузь знань (доктор філософії в галузі біології тощо). У разі якщо дисертаційне дослідження виконано в суміжних галузях знань, ступінь доктора філософії

присуджуються у провідній галузі із зазначенням міжгалузевого характеру роботи.

Невід'ємною частиною диплома доктора філософії є додаток до диплома європейського зразка, що містить структуровану інформацію про завершене навчання. У додатку до диплома міститься інформація про результати навчання особи, що складається з інформації про назви дисциплін, отримані оцінки і здобуту кількість кредитів ЄКТС, а також відомості про національну систему вищої освіти України.

1 липня 2014 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про вищу освіту», яким внесено зміни щодо наукових ступенів в Україні. Закон набрав чинності 6 вересня 2014 року.

Науковий ступінь кандидата наук, після набрання чинності цим Законом, прирівнюється до наукового ступеня доктора філософії (як першого наукового ступеня). Згідно з Законом, підготовка кандидатів наук, що здійснюється закладами вищої освіти та науковими установами і започаткована до набрання чинності цим Законом, продовжується в межах передбаченого строку підготовки. Особи, які закінчили аспірантуру до набрання чинності цим Законом, мають право на захист дисертації протягом одного року. За результатами захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук здобувачам присуджується науковий ступінь кандидата наук та видається диплом кандидата наук.

Доктор наук — це другий (вищий) науковий ступінь, що здобувається особою на науковому рівні вищої освіти на основі ступеня доктора філософії і передбачає набуття найвищих компетентностей у відповідній науковій галузі.

Науковий рівень вищої освіти (доктор наук).

Доктор наук — вищий науковий ступінь в Україні та країнах колишнього Радянського Союзу, який присуджують на підставі публічного захисту докторської дисертації.

Кваліфікаційну систему в науці, що дозволяє ранжувати наукових діячів і науково-педагогічних працівників на окремих етапах академічної кар'єри, разом з порядком присудження наукових ступенів «кандидата» та «**доктора наук**» з 26 галузей наук Україна успадкувала від СРСР.

Особі, яка має науковий ступінь «кандидата наук», пройшла відповідний етап навчання в дослідному підрозділі (наприклад, докторантурі), підготувала та публічно захистила спеціальну наукову роботу (наприклад, докторську дисертацію) спеціалізована наукова рада присуджує науковий ступінь «**доктора наук**». Врахувавши висновок відповідної експертної ради ДАК, МОН України (до 2011 — *ВАК України*) затверджує рішення наукової ради про присудження наукового ступеня та видає диплом доктора наук встановленого зразка.

Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння наукового звання старшого наукового співробітника визначає КМУ. Якщо спеціалізована наукова рада порушить вимоги нормативно-правових актів

щодо присудження наукових ступенів, МОН України вжиє відповідних заходів аж до скасування рішення ради.